

Keskustelua Saksasta: Perustulo uusliberalistien unena ja vasemmiston haaveena

PERTTI HONKANEN

Tuskin missään maassa on perustulosta keskusteltu viime vuosina niin vilkkaasti kuin Saksassa. Perustulon kannattajia näyttää olevan eri puolueissa sekä oikealla että vasemmalla. Erilaisia malleja on tuotu keskusteluun useitakin, ja monet niistä ovat varsin radikaaleja. Etualalla ovat ehdotonta perustuloa kannattavat mallit, toisin sanoen mallit, joissa perustuloon ei liity mitään ehtoja tai rajoituksia työhön osallistumisen, perhesuhteiden tai muiden sellaisten tekijöiden suhteen. Puolueiden virallisiin ohjelmiin tällainen ehdoton perustulo ei ole silti kuitenkaan vielä päässyt, vaikka erilaisia ohjelmia, pamfletteja ja kirjoituksia perustulosta ilmestyy tämän tästä.

Perustulokeskustelun edellinen aalto oli Saksassa 1980-luvulla, jolloin se liittyi keskusteluihin ”työyhteiskunnan” katoamisesta, hyvinvointivaltion kriisistä sekä vihreän liikkeen nousuun. Sitten teema joutui taka-alalle, mihin yhdeksi syyksi on arveltu Saksojen yhdistymisen vaatimaa huomiota ja voimavarojen keskittämistä. Nyt 2000-luvulla keskustelu on uudestaan vilkastunut, paljolti Saksaa vaivaavan joukkotyöttömyyden sekä prekariaattikeskustelun myötä.¹ Työttömyys Saksan 2000-luvun työttömyys- turva- ja sosiaaliapu-uudistuksiin, ns. Hartz IV -lakeihin, on perustulokeskustelussa usein vastaan tuleva teema.

Saksalaista perustulokeskustelua ovat siivittäneet tunnettujen sosiologien, kuten Claus Offen, kirjoitukset, joissa ei kuitenkaan yleensä kon-

retisoida perustulon ajatusta kovin pitkälle (ks. Offe 1992 & 2008; ks. myös sosiologisiin ja sosiaalipoliittisiin näkökohtiin painottuva kirjoitus- kokoelma ”Grundeinkommen. Soziale Sicherheit ohne Arbeit” [Exner & al. 2007]). Teoreettisessa keskustelussa perustulon konkreettiset piirteet voidaan helposti sivuuttaa. Jos perustulon ajatus yritetään tuoda päivänpoliittiseen keskusteluun, joudutaan väistämättä ottamaan kantaa monin kysymyksiin, kuten perustulon suuruuteen, sen rahoitukseen ja muiden julkisten tulonsiirtojen kohtaloon. Tässä tarkastellaan nimenomaan poliittiselle kentälle tuotuja konkreettisia ehdotuksia.

Saksassa käytävän keskustelun seuraaminen auttaa ymmärtämään, että perustulomallit ja niiden tavoitteet voivat olla hyvinkin erilaisia ja erilaisista aatteellisista lähtökohdista kumpuavia. Samalla havaitaan myös niitä vaikeuksia, joita syntyy sinänsä houkuttelevalta vaikuttavan yksinkertaisen idean soveltamisessa ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun ja tavoiteasetteluun.

Kannanottojen valikoima

Ilmeisesti vahvin asema perustuloajattelulla on Saksan uudessa vasemmistopuolueessa, Die Linke (ent. Linkspartei-PDS). Puolueessa on vilkasta keskustelua perustulosta ja puolueen perustulotyöryhmä toimii aktiivisesti perustulon puolesta. Puolueen periaateohjelmaan ja vaaliohjelmaan perustulo ei ole kuitenkin yltänyt. Puolueen talouspoliittisen työryhmän kannanotos- sa vuodelta 2006 lähtökohdana on ”tarveperusteinen sosiaalinen perusturva” (*bedarforientierte soziale Grundsicherung*) eikä perustulo. Vuoden

1. Georg Vobruba (2007) artikkelikokoelmassa kommentoidaan saksalaisen perustulokeskustelun eri vaiheita 1980-luvulta 2000-luvulle.

2009 vaaliohjelmassa perustuloa ei esiinny, vaan vaatimukset keskittyvät olemassa olevan perusturvan parantamiseen.²

Saksan vihreät ovat aikaisemmin olleet perustuloaloitteiden keskeinen voima. Nykyisinkin vihreiden keskuudessa on keskustelua perustulosta ja yksittäisten aktivistien ehdotuksia on olemassa, mutta puolueen periaateohjelmassa perustuloa ei mainita eikä myöskään vuoden 2009 liittopäivävaaliohjelmassa. Vaaliohjelmassa tunnuksena on ”vihreä perusturva”, joka sisältää joitakin parannuksia Saksan nykyiseen sosiaaliapuun ja työttömien perusturvaan.³ Taustalla on vuonna 2007 päättynyt sosiaaliturvan uudistamista pohittineen työryhmän työ, jossa perustulon kannattajat jäivät vähemmistöön.

Perustuloon on kiinnostusta myös poliittisen kentän oikealla laidalla. Thüringenin osavaltion CDU-puolueeseen kuuluva pääministeri Dieter Althaus on esittänyt oman mallinsa, jonka hän on nimennyt ”solidaariseksi kansalaisrahaksi” (*solidarisches Bürgergeld*). Puolue ei ole omaksunut sitä kannakseen, mutta puoluetta lähellä oleva Konrad Adenauer -säätiö on järjestänyt mallin tiimoilta keskustelua ja julkaissut sitä koskevia selvityksiä ja kannanottoja.

Paljon julkisuutta on saanut myös apteekkari-miljardööri Götz Wernerin perustulo-ohjelma, jota hän markkinoi erilaisten pamflettien ja myös verkkosivujen avulla. Lisäksi on olemassa erilaisten kansalaisjärjestöjen ja vaihtoehtoliikkeiden, kuten prekariaattijärjestön (*Die Bundesarbeitsgemeinschaft Prekäre Lebenslagen – Gegen Einkommensarmut und soziale Ausgrenzung e.V.*) ja katolisen palkansaajaliikkeen (*Katolische Arbeitnehmer-Bewegung*, KAB) perustulomalleja, joita on esitelty mm. Saksan Attacin julkaisussa. (Ks. Rätz & al. 2005.)

Tällä hetkellä ehdoton perustulo ei ole minikään parlamenttipuolueen virallisissa ohjelmissa. Toisaalta ilmeisesti ainoa puolue, joka selvästi on sanoutunut irti perustulosta, on Saksan sosiaalidemokraattinen puolue, jonka akateemisista vaikuttajista koostuva perusarvokomitea (*Grundwertekommission*) julkaisi vuonna 2008 laajan kannanoton perustuloa vastaan (*Bedingungsloses*

Grundeinkommen? 2008). Yksi tärkeimmistä, myös kannanoton otsikkoon otetuista perusteista on, että raha yksin ei riitä. Kannanotossa painotetaan erityisesti voimavarojen lisäämistä hyvinvointivaltion palveluihin, joskin siinä myönnetään, että perusturvassa on parantamisen varaa. Puolueen lähtökohtana on ”inklusiivinen ja aktivoiva sosiaalivaltio”. Kannanotossa korostetaan melko perinteisesti, että ”ansiotyö on avain yhteiskunnalliseen yhteenkuuluvuuteen ja tasa-arvoiseen osallisuuteen”.

Vapaa demokraattinen puolue FDP ei kannata ehdotonta perustuloa, mutta se on lähestynyt perustulon ideaa. FDP:n vaatimuksena on ”kansalaisraha” (*Bürgergeld*), johon yhdistettäisiin nykyisiä perusturvaetuksia ja josta muodostuisi uusi vähimmäisturva. Yksinäiselle henkilölle kansalaisraha olisi keskimäärin 662 euroa, joka on lähellä nykyistä liittohallituksen vahvistamaa toimeentulominimiä. Kansalaisraha ei ole kuitenkaan ehdoton perustulo, vaan sen saaminen edellyttää valmiutta osallistua työmarkkinoille. Jos kansalaisrahan saaja kieltäytyy tarjotusta työstä, rahan määrää pienennettäisiin. Muut tulot pienentävät kansalaisrahaa, mutta työtuloja ei otettaisi kokonaan huomioon vaan pienet työtulot olisivat laajemmin etuoikeutettuja kuin nykyisessä työttömien perusturvassa ja sosiaalivussu. (Programm der Freien... 2009.)

Saksan perustuloverkosto on julkaissut vuoden 2008 lopulla perustulomalleista vertailevan selvityksen (Blaschke 2008), johon seuraavassa esitään nojaututaan alkuperäislähteiden ohella. Jokaisen perustulomallin arvioinnissa joudutaan vastaamaan mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Ketkä ovat oikeutettuja perustuloon?
- Mikä on perustulon suuruus?
- Miten perustulo rahoitetaan?
- Mitä vaikutuksia perustulolla on verojärjestelmään sekä olemassa oleviin perusturvan ja sosiaalivakuutuksen muotoihin?
- Miten perusturvaohjelmissa otetaan kantaa työmarkkinajärjestelmään, esim. minimipalkkaan?

Näistä kohtia b) – e) käsitellään jäljempänä. Kohtaan a) voidaan sanoa, että yleensä ohjelmissa lähdetään siitä, että kaikki Saksassa asuvat olisivat oikeutettuja perustuloon. Kuitenkin eroja on siinä, miten maahanmuuttajat otetaan ohjelmissa huomioon. Joissakin, lähinnä oikeiston ohjelmissa, edellytetään tiettyä asumisaikaa, joka sulkee osan

2. http://die-linke.de/fileadmin/download/wahlen/pdf/485516_LinkePV_LWP_BTW09.pdf

3. http://www.gruene-partei.de/cms/files/dokbin/295/295495.wahlprogramm_komplett_2009.pdf

maahanmuuttajista pois. Saksassa, jossa siirtolaisväestön osuus on melko suuri, tämä on tietenkin tärkeä kysymys.

Koska Saksa Suomen tavoin kuuluu euroalueeseen, useimmat seuraavassa esiintyvät rahamäärät ovat helposti ymmärrettäviä Suomessa. On kuitenkin otettava huomioon, että OECD:n ostovoimapariteettilaskelmien mukaan euron ostovoima on Saksassa suurempi kuin Suomessa. Vuonna 2005 yksityisen kulutuksen hintataso oli näiden laskelmien mukaan Suomessa noin 16 prosenttia suurempi kuin Saksassa. Näin ollen erilaisten tulonsiirtojen saksalaisia euromääriä voitaisiin korottaa noin 16 prosentilla, jos ne halutaan paremmin vertailukelpoisiksi Suomen sosiaaliturvan kanssa. (OECD:n tilastot: <http://stats.oecd.org/index.aspx>.)

Saksassa liittohallitus määrittelee säännöllisesti toimeentulominimin aikuisille ja lapsille. Saksan liittopäivät päätti vuonna 1995, että liittohallituksen on joka toinen vuosi tehtävä selvitys toimeentulominimistä. Uusin, seitsemäs selvitys on lokakuulta 2008. Näissä selvityksissä toimeentulominimi määritellään koko valtion keskiarvona ottamalla huomioon eri osavaltioissa määritelty sosiaaliavun minimi, joka vastaa Suomen toimeentulotuen perusosaa. Sen lisäksi toimeentulominimiin lasketaan keskimääräiset asunnon vuokra- ja lämmityskustannukset. Määrittely muistuttaa melko paljon sitä laskennallista vähimmäistuloa, joka Suomessa voidaan laskea ottamalla huomioon toimeentulotuen ja asumistuen normit ja joka vuonna 2009 on yksinäisellä henkilöllä 735–845 euroa kuukaudessa (ks. Honkanen 2008). Viimeksi Saksan hallitus on laskenut yksinäisen henkilön toimeentulominimiksi 638 euroa kuukaudessa vuoden 2010 tasossa (Bericht über... 2008). Tämä minimitaso määrittelee mm. verotettavan tulon alarajan ja se ohjaa sosiaaliavun normitusta samoin kuin keskustelua perustulon tasosta.

Eri mallit

Osavaltiopääministeri Althausin malli

Saksan konservatiivien (CDU) piirissä ehdotonta perustuloa vaatii Thüringenin osavaltion pääministeri Dieter Althaus.⁴ Althausin malli on saanut ymmärrettävästi melko paljon julkisuutta, koska sen esittänyt konservatiiviseksi mielletyn suuren hallituspuolueen merkittävä edustaja.

Althausin perustulo on 600 euroa aikuisille ja 300 euroa lapsille. Lisäksi kaikki, myös lapset, saisivat 200 euron ns. terveyspreemion, joka on käytettävä yksityiseen tai julkiseen sairausvakuutukseen. Tämä terveyspremio voidaan ymmärtää palveluseteliksi, joka on käytettävissä sairausvakuutuksen ostamiseen. Tämä korvaa nykyisen sairaus- ja hoivavakuutuksen. Nykyisen eläkevakuutuksen korvaa perustulon päälle maksettava lisäeläke, joka on korkeintaan 600 euroa. Sitten julkisista varoista maksettava eläke olisi korkeintaan 1 400 euroa, kun siihen sisältyvä 200 euron terveyspremio otetaan huomioon. Lisäosan suuruus riippuisi työhistoriasta. Perustulo korvaisi myös työttömyysvakuutuksen ja muut työttömyysturvan ja sosiaaliavun muodot, kuten lapsilisät, vanhempainrahat ja asumistuet.

Althausin mielestä tällainen perustulomalli mahdollistaisi ”markkinoiden mukaiset” palkat tuloasteikon alapäässä. Se merkitsee käytännössä pienimpien palkkojen alentamista. Vähimmäispalkat olisivat tarpeettomia, samoin erilaiset palkkasubventiot.

Althausin esityksen erikoisin piirre on kaksiportainen tasaveroasteikko, jossa portaat määrittelevät myös perustulolle kaksi porrasta. Jos verotettavat tulot ovat alle 1 600 euroa kuukaudessa, perustulo on 800 euroa (600 + 200 euroa) ja veroprosentti on 50 prosenttia. Jos tulot ylittävät 1 600 euroa kuukaudessa, perustulo ja veroprosentti puolittuvat. Tämä tuo järjestelmään negatiivisen tuloveron piirteitä, sillä tuloja on ainakin jälkikäteen kontrolloitava. Voidaan katsoa, että Althausin malli on 1 600 euron kuukausituloon asti negatiivinen tulovero ja siitä ylöspäin antelias tasaveromalli.

Althausin mallin otti vuonna 2007 tarkasteluunsa Saksan talouspoliittinen asiantuntijaneuvosto (*Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung*), joka vuosittain julkaisee laajan raportin Saksan talouskehityksestä ja politiikasta (ks. Sachverständigenrat ...2007/2008). Asiantuntijaneuvosto teetti Althausin mallista mikrosimulointilaskelmia, joita myös muut tahot ovat tehneet ja julkaisseet (ks. Horstschraier & al. 2009). Laskelmien perusteel-

4. Mallin esittelyä on internetissä: <http://www.thueringen.de/de/buergergeld>. Malli esitellään yksityiskohtaisesti myös kirjassa *Das Solidarische Bürgergeld* (Borchard 2007).

la neuvosto katsoi, että Althausin ohjelma ei ole rahoitettavissa: siinä on 227 miljardin euron vajaus. Jos vajaus halutaan poistaa, suuri osa mallin houkuttelevuudesta häviää, sillä joko veroprosenttia on korotettava tai perustulosta on tehtävä vähemmän antelias. Mikrosimulointimalleilla arvioitiin myös mallin työmarkkina- ja tulonjakovaikutuksia. Alkuperäinen malli lisäisi työn tarjontaa ja vähentäisi köyhyyttä, mutta suurentaisi tuloeroja kevyen tuloverotuksen vuoksi. Jos mallia muunnetaan niin, että rahoitusvajaus peitetään, myönteiset työn tarjontavaikutukset häviävät. Köyhyysaste alenee edelleen hieman ja tuloterot tasoittuvat hieman, koska nyt rikkaita verotettaisiin ankarammin. Kaiken kaikkiaan neuvoston kanta Althausin malliin on kielteinen, ja se tyrää sen lopuksi sanomalla, että talous- ja sosiaalipoliittikka ei ole toivekonsertti.

Myös Konrad Adenauer -säätiön julkaisemassa selvityksessä päädytään siihen, että Althausin ehdottama veroaste on liian alhainen tai perustulo liian korkea tasapainoisen rahoituksen kannalta (Borchard 2007). Selvityksessä mallista tehdään muunnelmia, jotka tasapainottavat sen rahavirtoja, mutta tekevät sen samalla vähemmän houkuttelevaksi. Kuitenkin Althausin perustulo olisi periaatteessa rahoitettavissa, ja mikrosimulointilaskelmiin nojautuvan selvityksen kanta on selvästi myönteisempi kuin talouspoliittisen asiantuntijaneuvoston. Selvityksessä yritetään tasapainotella kehumalla Althausin ohjelmaa innovatiiviseksi ja kommentoimalla sen hyviä ja huonoja puolia paitsi taloudelliselta myös sosiaalieettiseltä kannalta. Kaksi kirjoittajaa kommentoi perustuloa positiivisesti kristillisen etiikan kannalta. Kirjassa siteerataan paavi Benediktus XVI:n myötäsukaista kannanottoa perustulosta.

Talouspoliittisen asiantuntijaneuvoston kritiikistä huolimatta Althausin malli on saanut tukea myös melko näkyvältä talousinstituutilta. Hampurin tunnetun maailmantalousinstituutin (*Ham-burgisches Weltwirtschaftsinstitut*, HWWI) johtaja Thomas Straubhaar liputtaa sen puolesta ja näkee perustulomallit riskeistään huolimatta keinoksi rakentaa ”sosiaalivaltio” kokonaan uudestaan (Straubhaar 2008; ks. myös Straubhaar 2007). Straubhaarin kirjoituksissa tuodaan kenties vielä selvemmin kuin alkuperäisessä Althausin ohjelmassa esille ideaalisen uusliberalistisen perustuloajattelun elementtejä. Kaikki muut veroilla tai sosiaalivakuutusmaksuilla rahoitetut sosiaalietuudet poistettaisiin. Samoin luovuttaisiin kaik-

ta ”sosiaalipoliittisesti motivoitusta” työmarkkinoiden sääntelystä, kuten irtisanomissuojasta, vähimmäispalkoista ja yleissitovista palkkasopimuksista. Työehtosopimuksissa ei olisi enää sosiaalisia pykäläitä. Nämä ovat ideaalisen mallin kulmakiviä. HWWI:n julkaisussa esitellään simulointilaskelmia, joiden mukaan perustulojärjestelmässä työllisyys lisääntyisi matalapalkkasektoreilla, mikä näyttää erityisesti houkuttelevalta selvityksen kirjoittajien mielestä.

Apteekkari Wernerin malli

Saksassa on saanut paljon julkisuutta myös dm-apteekkiketjun omistajan, miljardööri Götz W. Wernerin perustulomalli. Uusimmassa, vuonna 2008 ilmestyneessä pamfletissa hän esiintyy yksiselitteisesti ehdottoman perustulon puolesta (Werner 2008).⁵

Wernerin pamfletissa, varsinkin sen alkupuolella, on paljon sellaista argumentointia, joka on vasemmistolaisesta keskustelusta tuttua. Hän esimerkiksi arvostelee Saksan nykyistä vähimmäisturva- ja Hartz IV -ohjelmaa ”ihmisiä halveksivaksi”. Hän korostaa työttömyysongelmaa ja näkee työn tuottavuuden nousun yhtenä sen perussyynä. Hän korostaa syntyneitä aineellista runsautta ja sen luomia mahdollisuuksia toimeentulon turvaamiseen kaikille. Hän puhuu työn käsitteen laajentamisesta siten kuin monet vihreät ja vasemmistolaiset perustulon kannattajat tekevät. Viittaapa hän Marxin vieraantumisteoriaan. Wernerin mukaan ehdoton perustulo sinetöisi yhteiskunnassa jo kauan sitten tapahtuneen työn ja toimeentulon erkaantumisen ja antaisi tälle prosessille sekä inhimillisen että sosiaalisesti oikeudenmukaisen muodon.

Werner ei esitä kovin ehdotonta kantaa perustulon suuruudesta, mutta hän arvelee, että se olisi ensi vaiheessa vähintään 700–800 euroa. Kaukaisempi päämäärä voisi olla 1 500 euroa tämän päivän ostovoimalla. Perustuloa maksettaisiin myös lapsille, todennäköisesti pienempänä kuin aikuisille, kun taas eläkeläisille se olisi mahdollisesti suurempi kuin työikäisille.

Wernerin ehdotuksen ydin ei ehkä kuitenkaan ole itse perustulossa, vaan siinä, miten se rahoitet-

5. Kirjassaan Werner viittaa myös itseään koskeviin lehtitietoihin, joiden mukaan hänen omaisuutensa arvo on yli miljardi euroa ja joiden mukaan hän on Saksan 77. rikkain henkilö vuonna 2006.

taisiin. Werner esittää, että kaikki yritys- ja tuloverot poistettaisiin ja jäljelle jäisivät vain kulutusverot. Näin Werner yhdistää punavihreältä vaikuttavaan perustuloulunmaansa oikeiston veropoliittisen päiväunen, jossa kaikki verot tulevat ”kuluttajien” maksettavaksi. Pääomasta, pääoman voitoista, yrittäjän tuloista eikä muistakaan tuloista ei enää maksettaisi veroa. Työnantajilta ja työntekijöiltä perittäviä sosiaaliturvamaksuja ei myöskään olisi enää. Wener maalailee, että hänen ohjelmansa vapauttaa yhteiskunnan molemmat keskeiset aloitevoimat: työn ja pääoman. Suuri osa Wernerin pamfletista onkin omistettu tämän veroutopian perusteluun.

Werner ei jätä epäselväksi paria muuta ohjelmansa keskeistä piirrettä. Hän katsoo, että perustulo mahdollistaa palkkojen alentamisen ja lisää työnantajan neuvotteluvaraa palkkakeskusteluissa. Hän sanoo olevansa lakisääteisen minimipalkan johdonmukainen vastustaja. Lisäksi hän korostaa, että perustulon tarkoituksena on vain vähimmäistulon turvaaminen. Se ei ole sosiaalipoliittinen väline eikä myöskään ratkaistu työttömyysongelmaan. Perustuloa paremmasta sosiaaliturvasta on jokaisen itse huolehditava yksityisillä vakuutusilla, julistaa Werner. Tämänkin perusteella Wernerin ohjelma voidaan todeta keskeisiltä osiltaan uusliberalistiseksi.

Vasemmistopuolueen malli

Vasemmistolaisen Linke-puolueen (tarkemmin sanottuna silloisen Linkspartei-PDS:n) työryhmä julkaisi vuonna 2006 mallin, jonka mukaan 16 vuotta täyttäneille tulisi maksaa perustuloa, joka vastaisi suunnilleen EU:n määrittelemää köyhyysrajaa (Konzept für ...). Se oli tuolloin noin 950 euroa yksinäiselle henkilölle. Jokaiselle alle 16-vuotiaalle maksettaisiin tästä puolet eli 475 euroa. Perustulo korvaisi suurimman osan muista tulonsiirtojärjestelmistä, mm. lapsilisät ja työttömyysturvan, mutta eläkeläisillä sitä täydennettäisiin lisäeläkkeillä. Tapaturma-, sairaus- ja hoivavakuutukset uudistettaisiin ”solidaariseksi kansalaisvakuutukseksi”. Asumistuki olisi edelleen mahdollinen. Perustuloa rahoitettaisiin erilaisin verouudistuksin ja kaikista perustulon ylittävistä tuloista perittäisiin 35 prosenttia yleistä tuloveroa. Sen lisäksi perustuloa rahoitettaisiin erilaisilla pääoma- ja energiaveroilla, mm. Tobinin verolla. Linken työryhmän esityksessä otetaan kantaa minimipalkan ja mm. vuokratyöntekijöiden aseman parantamisen puolesta.

Työryhmä laski, että esitys lisäisi julkisia menoja lähes 60 prosenttia, jolloin julkisten menojen osuus bruttokansantuotteesta olisi 71 prosenttia. Perustulon rahoituksesta esitetään melko yksityiskohtainen makrolaskelma. Mikrosimulointimalleilla ohjelmaa ei ole tiettävästi testattu.

Kuten edellä todettiin, Linke-puolue ei ole kuitenkaan ottanut perustuloa virallisiin ohjelmiinsa. Vasemmiston piirissä perustulo herättää ristiriitaisia ajatuksia. Esimerkki eksplisiittisestä kriitistä perustuloajattelua kohtaan on tunnetun marxilaisen teoreetikon ja publisistin Joachim Bischoffin kirjanen, jossa hän arvioi perustulon puolesta esitettyjä teesejä (Bischoff 2006; ks. myös Bischoff 2007). Bischoff katsoo, että väitteet työyhteiskunnan häviämisestä ja palkkatyön katoamisesta ovat perusteettomia. Perustuloajattelua hän pitää monilta osin sosiaaliromanttisena ja sosiaaliutooppisena. Bischoff nostaa perustuloajattelun tilalle muita tavoitteita, kuten työajan lyhentämisen ja työn uudelleenjakamisen. Ehkä painavin Bischoffin argumenteista on, että perustulo-ohjelmissa oletetaan spontaani myönteinen vaikutus kaikkiin muihin yhteiskunnallisiin suhteisiin ilman, että niiden muuttamisesta sinänsä tehtäisiin keskusteluteema.

Ehkä jonkin verran syvemmälle marxilaisissa skeptisismissään menee Michael Krätke, joka katsoo, että nykykapitalismissa perustulo on mahdollinen vain kahdella ehdolla: se joko maksetaan kaikille niin pienenä, että se mahdollistaa vain hyvin niukan ja kurjan toimeentulon, tai sitten se maksetaan vain rajalliselle ihmisjoukolla ja rajallisen ajan tiukoin ehdoin. Hän huomauttaa, että vasemmistolaiset ja oikeistolaiset perustulomallit eivät eroa niinkään perustulon suuruuden suhteen kuin sen rahoituksen ja julkisen sektorin kehittämisen suhteen. Hänen mielestään perustulon kannattajien pitäisi uhrata enemmän ajatuksia julkisen sektorin, toisin sanoen sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujen tulevaisuudelle. (Krätke 2008.) Toisaalla Saksan vasemmistolehdistössä tapaa myös kirjoituksia, joissa perustuloajattelua puolletaan Marxin teoriaan vedoten (esim. Baier 2007).

Vihreä malli

Saksan vihreiden keskuudessa perustulomallista keskustellaan, mutta kuten edellä todettiin, puolue ei ole ottanut virallista kantaa perustulon puolesta. Vuonna 2007 puolueen perustama komitea julkaisi kannanoton sosiaaliturvan tulevaisuudes-

ta. Kannanotto sisältää komitean vähemmistön esityksen ”vihreästä perustulosta”. Sitä kannatti komitean 20 jäsenestä kuusi. (Bericht der Kommission...; vihreätä perustulomallia kehittelevät hieman radikaalimmassa muodossa myös Poreski & Emmeler 2006). Komitean enemmistö kannatti ”vihreätä perusturvaa”, joka ei sisällä perustuloa. Enemmistön kannanotossa todetaan perustulon vaaraksi, että se edesauttaa julkisen infrastruktuurin purkamista. Valtio ei enää ottaisi vastuuta kansalaisten osallisuudesta vaan jättäisi vastuun yksilöille.

Vihreässä mallissa esitetään ensi askeleena 420 euron perustuloa aikuiselle ja 300 euron perustuloa alle 16-vuotiaille lapsille. Seuraavana askeleena olisi näiden määrien nostaminen 500 ja 400 euroon. Näitä määriä kohotettaisiin jatkossa vähintään inflaation mukaisesti. Tällainen perustulo korvaisi nykyisen työttömien perusturvan, sosiaaliavun, opintorahan ja lapsilisät, mutta ei esimerkiksi asumistukea. Vihreässä mallissa muu sosiaaliturva, kuten eläkkeet, sairausvakuutus, hoivavakuutus ja työttömyysvakuutus, jäisivät pääosin ennalleen. Kannanoton mukaan niitä on kyllä syytä uudistaa, mutta uudistustarpeet ovat pääosin riippumattomia perustulosta.

Muilta osin vihreä perustulo rahoitettaisiin lähinnä verotusta yksinkertaistamalla. Lähes kaikki verovähennykset poistettaisiin. Keskimääräinen tuloveroaste olisi 35 prosenttia. Yksinkertaistettu verojärjestelmä kytkettäisiin perustulon maksamiseen, jolloin ehdotettu järjestelmä saa negatiivisen tuloveron piirteitä. Lisäksi kaavaillaan välillisten, erityisesti ympäristöverojen korotuksia.

Vihreässä perustulo-ohjelmassa vaaditaan vähimmäispalkkaa ja ”solidaarista työmarkkinapolitiikkaa”. Tässä suhteessa se eroaa uusliberaaleista malleista. Vihreää perustulomallia on melko vähän konkretisoitu, varmaankin sen vuoksi, että se on jäänyt puolueen vähemmistön kannaksi.

Johtopäätöksiä

Saksan vilkkaasta perustulokeskustelusta voidaan tehdä muutamia johtopäätöksiä, joilla voi olla merkitystä myös muissa maissa, esimerkiksi Suomessa. Ensinnäkin nähdään, että perustulo-ohjelmien ideologiset taustat ja tavoitteet voivat olla hyvin erilaisia. Vaikka perustulo-ajattelu yleensä katsotaan vasemmistolaiseksi tai punavihreäksi ideaksi, on olemassa myös perustulo-

ohjelmia, joissa on vahva uusliberalistinen painotus. Saksassa edellä käsitelty Althausin ja Wernerin ohjelmat samoin kuin maailmantalousintituutin johtajan Straubhaarin esitykset merkitsevät käytännössä hyvinvointivaltion ja sosiaaliturvan laajamittaista alasajoa, samalla kun perustulo kylläkin loisi nykyistä kattavamman perusturvan – melko suurin kustannuksin. Tämä tuodaan varsin avoimesti esille ohjelmissa ja pamfleteissa. Yhtä avoimesti ei sanota sitä, että tällainen mullistus avaisi laajat markkinat yksityisille vakuutusille niitä varten, joille perustulo ei riitä sosiaaliturvaksi.

Perustulon tavoitteisiin on siten syytä paneutua tarkemmin. Milloin on kyse on todella vasemmistolaisesta tai vihreästä perustulo-ohjelmasta, milloin on kyse uusliberalistiseen aatemaailmaan sovitetuista ideoista? On mahdollista, että tällainen keskustelu vilkastuu myös Suomessa. Saksasta ei ole tänne pitkä matka.

Perustulo-ohjelmia voi pitää monilta osin innovatiivisina ja siten houkuttelevina myös poliittisella kentällä. Puolueiden ja kansalaisjärjestöjen tavoiteasettelussa voidaan nähdä erilaisia vaaroja. Jalat voivat irrota maasta, ja perustulo-ohjelmasta tulee utopian rakentelua. Perustulo-ohjelmien torjuminen voi johtaa myös erilaiset tahot puolustuskannalle, jolloin edes nykyisen järjestelmän epäkohtia ei myönnetä. Tällaisia piirteitä on Saksan sosialidemokraattien kannanotoissa ja ilmeisesti laajemminkin sosialidemokraattisen ja aylliikkeen linjanvedoissa ja tietenkin myös yleensä perinteisten valtapuolueiden ohjelmissa.

Toinen johtopäätös on, että perustulo-ohjelmissa joudutaan ottamaan kantaa koko vero- ja sosiaaliturvajärjestelmän kehittämiseen, halutaan sitä tai ei. Jos tavoitellaan tasoltaan edes nykyisiä vähimmäistulojärjestelmiä vastaavia, saati sitten vielä anteliaampia tasoja, perustulo vaatii väistämättä suuria muutoksia verojärjestelmään ja myös koko sosiaaliturvajärjestelmään. Perustulo ei korvaisi vain vähimmäisturvaa tai sosiaalilupaa, vaan sillä olisi vaikutuksia myös ansiosidonnaisen turvan eli varsinaisen sosiaalivakuutuksen asemaan ja laajuuteen. Useimmissa Saksan perustulomalleissa perustulo korvaisi suurimaksi osaksi myös sosiaalivakuutuksen. Kolmas johtopäätös on, että perustulo-ohjelmilla on seurauksia työmarkkinoilla. Näiden seurausten enustaminen voi olla vaikeaa. Hyvinkin ristiriitaisia arvioita ja tavoitteita esitetään. Toiset näkevät perustulossa keinon työmarkkinoiden sään-

telyn purkamiseen, ja toiset pitävät sitä keino-
na palkkatyöntekijöiden neuvotteluaseman pa-
rantamiseen.

Perustulo-ohjelmissa on myös se ongelma, että
niitä on vaikea toteuttaa vähitellen, pienin aske-
lin, joka on myös suosittu ajatus. Jos toteutetaan
tyypistetty ja vesitetty perustulo, suuri osa perus-

TIIVISTELMÄ

*Perti Honkanen: Keskustelua Saksasta. Perustulo
uusliberalistien unena ja vasemmiston haaveena*

Perustulosta on keskusteltu viime vuosina niin vilk-
kaasti Saksassa. Perustulon kannattajia on eri puolue-
issa sekä oikealla että vasemmalla. Erilaisia malleja
on tuotu keskusteluun useitakin, ja monet niistä ovat
varsin radikaaleja. Etualalla ovat ehdottoman perustu-
lon mallit, joissa perustuloon ei liity mitään ehtoja tai
rajoituksia työhön osallistumisen, perhesuhteiden tai
muiden sellaisten tekijöiden suhteen. Puolueiden virali-
siin ohjelmiin tällainen ehdoton perustulo ei ole silti
kuitenkaan vielä päässyt.

Saksalaista perustulokeskustelua ovat siivittäneet
tunnettujen sosiologien, kuten Claus Offen, kirjoituk-
set, joissa ei kuitenkaan yleensä konkretisoida perus-
tulon ajatusta kovin pitkälle. Teoreettisessa keskuste-
lussa perustulon konkreettiset piirteet voidaan helposti
sivuaa. Jos perustulon ajatus yritetään tuoda päivän-
poliittiseen keskusteluun, joudutaan väistämättä otta-
maan kantaa monin kysymyksiin, kuten perustulon
suuruuteen, sen rahoitukseen ja muiden julkisten tu-
lonsiirtojen kohtaloon.

Saksassa käytävän keskustelun seuraaminen auttaa
ymmärtämään, että perustulomallit ja niiden tavoitteet
voivat olla hyvinkin erilaisia ja erilaisista aatteellisista
lähtökohdista kumpuavia. Samalla havaitaan myös nii-
tä vaikeuksia, joita syntyy sinänsä houkuttevalta vai-

tuloidean viehättävyydestä saatetaan menettää.
Se voi kuitenkin olla ainoa realistinen tie. Edellä
mainittu Claus Offe (2008, 26) arvioi, että perus-
tulosta tuskin tulee ”big bang”, vaan sen mahdol-
linen toteuttaminen tapahtuu asteittain siten, että
erilaisia nykyisin olemassa olevia trendejä ekstra-
poloidaan tulevaisuuteen.

kuttavan yksinkertaisen idean soveltamisessa ajankoh-
taiseen poliittiseen keskusteluun ja tavoiteasetteluun.

Paljon julkisuutta saaneita malleja ovat Thüringe-
nin osavaltion pääministerin Dieter Althausin (CDU)
”solidaarinen kansalaisraha” sekä apteekkarimiljardööri
Götz W. Wernerin esittämä perustulo. Niille on yhti-
teistä, että ne romuttaisivat valtaosin kaiken muun so-
siaaliturvan ja sosiaalivakuutuksen, ja ne voidaan luo-
kitella uusliberalistisiksi. ”Punavihreitä” perustulomal-
leja ovat vasemmistopuolueen Linken työryhmän sekä
vihreän puolueen sosiaalipoliittisen työryhmän vä-
hemmistön esittämät mallit, joissa sosiaalivakuutusta
ei pureta samalla tavalla kuin uusliberalistisissa mal-
leissa. Perustuloajatteluun suhtautuu kielteisesti Sak-
san sosialidemokraattinen puolue, jonka perusarvotyö-
ryhmä on laatinut kannanoton perustuloa vastaan. Va-
paat demokraatit (FDP) esittää ”kansalaisrahaa”, jossa
voi nähdä joitakin perustulon piirteitä.

Yksi johtopäätös on, että perustulo-ohjelmissa jou-
dutaan ottamaan kantaa koko vero- ja sosiaaliturvajär-
jestelmän kehittämiseen, halutaan sitä tai ei. Jos tavoit-
tellaan tasoltaan edes nykyistä vähimmäisturvaa vas-
taavia, saati sitten vielä anteliaampia tasoja, perustulo
vaatii väistämättä suuria muutoksia verojärjestelmään
ja myös koko sosiaaliturvajärjestelmään. Perustulo ei
korvaisi vain vähimmäisturvaa tai sosiaaliapua, vaan
sillä olisi vaikutuksia myös ansiosidonnaisen turvan eli
varsinaisen sosiaalivakuutuksen asemaan ja laajuuteen.

KIRJALLISUUS

BAIER, WALTER: A propos Grundeinkommen. Anmer-
kungen zu Arbeit, Markt und Marx. Sozialismus
2007 (34): 9, 55–62

BEDINGUNGSLOSES GRUNDEINKOMMEN? Geld allein ge-
nügt nicht! Sozialstaatliche Verantwortung für ge-
sellschaftliche Inklusion. Eine Stellungnahme
der Grundwertekommission beim Parteivorstand
der SPD. 26.11.2008 (http://www.spd.de/de/pdf/2008_GWK_Grundeinkommen.pdf)

BERICHT DER KOMMISSION ”Zukunft Sozialer Siche-
rung” von Bündnis 90/Die Grünen (http://www.gruene-partei.de/cms/default/dokbin/202/202371.bericht_kommission_zukunft_sozialer_sich.pdf)

BERICHT ÜBER DIE HÖHE DES EXISTENZMINI-
MUMS VON ERWACHSENEN UND KINDERN FÜR DAS
JAHR 2010. Deutscher Bundestag. Drucksache
16/11065 (<http://dipbt.bundestag.de/dip21/>

btd/16/110/1611065.pdf)

BISCHOFF, JOACHIM: Allgemeines Grundeinkommen.
Fundament für soziale Sicherheit? Hampuri: VSA-
Verlag, 2006

BISCHOFF, JOACHIM: Gesellschaft im Überfluss. Zwi-
schen bedingungslosen Grundeinkommen, Min-
destlohn und Vollbeschäftigung. Sozialismus 2007
(34): 6, 26

BLASCHKE, RONALD: Aktuelle Grundeinkommens-
Modelle in Deutschland. Vergleichende Darstel-
lung. Berliini: Netzwerk Grundeinkommen, 2008
([https://www.grundeinkommen.de/content/up-
loads/2008/11/vergleich_ge-konzepte.pdf](https://www.grundeinkommen.de/content/uploads/2008/11/vergleich_ge-konzepte.pdf))

BORCHARD, MICHAEL (toim.): Das Solidarische Bür-
gergeld – Analysen einer Reformidee. Berliini &
Stuttgart: Lucius & Lucius, 2007 (osa aineistosta
[www-sivuilla http://www.kas.de/wf/de/33.10574](http://www.kas.de/wf/de/33.10574))

EXNER, ANDREAS & RÄTZ, WERNER & ZENKER, BIRGIT
(toim.): Grundeinkommen. Soziale Sicherheit oh-

- ne Arbeit. Wien: Deuticke im Paul Szolnay Verlag, 2007
- HONKANEN, PERTTI: Perusturva ja kannustavuus. Laskelmia asumistuesta, toimeentulotuesta ja työttömyysturvasta. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 63/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2008
- HORSTSCHÄER, JULIA & CLAUS, MARKUS & SCHNABEL, REINHOLD: An Unconditional Basic Income for Germany: Labor Supply and Distributional Effects. Paper at the 2nd General Conference of IMA. Ottawa, 2009
- KONZEPT FÜR EIN BEDINGUNGSLOSES GRUNDEINKOMMEN. Verkkosivusto. (<http://www.die-linke-grundeinkommen.de/>)
- KRÄTKE, MICHAEL R.: Grundeinkommen, Waren und öffentlicher Sektor. Über den Zusammenhang von Grundeinkommen und Kapitalismus. Utopie Kreativ (2008): 218, 1073–1083
- OFFE, CLAUS: A Non-Productivist Design of Social Policies. Teoksessa: Van Parijs, Philippe (toim.): Arguing for Basic Income. Ethical Foundations for a Radical Reform. Lontoo: Verso, 1992
- OFFE, CLAUS: Basic Income and the Labor Contract. Basic Income Studies 3 (2008): 1, 1–30
- PORESKI, THOMAS & EMMER, MANUEL: Die Grüne Grundsicherung. Ein Diskussionspapier für den Zukunftskongress von Bündnis 90/ Die Grünen. 7.6.2006 (<http://www.grundsicherung.org/gru-si.pdf>)
- PROGRAMM DER FREIEN DEMOKRATISCHEN PARTEI ZUR BUNDESTAGSWAHL 2009. (http://www.liberaale.de/files/653/Deutschlandprogramm09_Endfassung.PDF)
- RÄTZ, WERNER & PATERNOGA, DAGMAR & STEINBACH, WERNER: Grundeinkommen: bedingungslos. AttacBasisTexte 17. Hampuri: VSA-Verlag, 2005
- SACHVERSTÄNDIGENRAT ZUR BEGUTACHTUNG DER GESAMTWIRTSCHAFTLICHEN ENTWICKLUNG. Jahresgutachten 2007/08. "Das Erreichte nicht verspielen." (<http://www.sachverstaendigenrat-wirtschaft.de/gutacht/ga-content.php?gaid=52&node=f>)
- STRAUBHAAR, THOMAS (toim.): Bedingungsloses Grundeinkommen und Solidarisches Bürgergeld – mehr als sozialutopische Konzepte. Hampuri: Hamburg University Press, 2008
- STRAUBHAAR, THOMAS: Von der Utopie zur Realität. Die Politische Meinung (2007): 449, 37–39
- WERNER, GÖTZ W.: Einkommen für alle. Der dm-Chef über die Machbarkeit des bedingungslosen Grundeinkommens. Bergisch Gladbach: Bastei Lübbe, 2008
- VOBRUBA, GEORG: Entkoppelung von Arbeit und Einkommen. Das Grundeinkommen in der Arbeitsgesellschaft. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.